

Före Stockholmskolan – Arbetslöshetsutredningen, Ernst Wigforss och Gösta Bagge *

En av de miljöer i vilken Stockholmskolan växte fram var Arbetslöshetsutredningen, en statlig utredning verksam mellan 1927 och 1935. De flesta av Stockholmskolan ekonomer deltog i dess arbete. Eskil Wadensjö speglar i denna artikel en del av utredningens arbete och pekar också på förekomsten av andra idéer än Stockholmskolan under 1930-talet.

Varför etablerades just i Sverige under 1930-talet en grupp av kvalificerade ekonomer inriktade på konjunkturteoretisk forskning? Andra länder hade svårare konjunkturproblem och vid universiteten fanns endast några få tjänster för nationalekonomer. Ofta hänvisas till Wicksells (och ibland Cassels) inflytande och till förekomsten av Nationalekonomiska klubben. Denna förklaringsmodell är inte oproblematisk. Bredden i Wicksells forskning är så stor att man hade kunnat använda hans namn som förklaring nästan oavsett vilken inriktning svensk nationalekonomisk forskning hade fått. Att Wicksell har haft stort inflytande när det gäller utformningen av Stockholmskolan konjunkturteori är en annan sak.

Depressionen kom senare till Sverige än till länder som England, Förenta Staterna och Tyskland. Arbetslösheten var inte heller särskilt hög i Sverige jämfört med i andra länder vare sig under 1920- eller 1930-talet. Antalet tjänster i nationalekonomi var få vid universiteten. Insti-

tutionerna vid Handelshögskolan och Stockholms högskola var små.¹ Förutsättningen för en omfattande konjunkturteoretisk forskning var sämre i Sverige än i många andra länder.

En viktig faktor bakom intresset för konjunkturteori och stabiliseringspolitik och därmed för utvecklingen av Stockholmskolan var den år 1927 tillsatta Arbetslöshetsutredningen, en utredning som arbetade fram till år 1935. Många ekonomer kom att verka inom utredningen. Bland de som räknas till Stockholmskolan kan nämnas Dag Hammarskjöld, Alf Johansson, Erik Lindahl, Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin och Ingvar Svennilson. Andra ekonomer verksamma inom Arbetslöshetsutredningen var bl a Gösta Bagge, Gustaf Åkerman och Johan Åkerman. Intressant är att såväl anhängare som de som brukar räknas som motståndare till den "nya ekonomien" deltog i kommittéarbetet.

Jag skall i denna artikel kort presentera Arbetslöshetsutredningen och särskilt arbetet under tiden fram till och med 1931.

Professor ESKIL WADENSJÖ är verksam vid Institutet för social forskning vid Stockholms universitet.

*Jag har fått många goda synpunkter på tidigare versioner av denna artikel. Forutom kolleger vid Institutet för social forskning vill jag tacka Per Gunnar Edebalk och Claes-Henric Siven.

¹ Se Landgren [1957] och Henriksson [1979]

Syftet är att informera om en av de miljöer i vilken Stockholmsskolan växte fram. Här skall framhållas Ernst Wigforss och Gösta Bagges insatser. Deras studier visar på bredden i Arbetslöshetsutredningens verksamhet. Ernst Wigforss har framhållits som en av dem som tidigast influerades av Stockholmsskolan och Keynes (Landgren [1960]). Gösta Bagge har däremot framställts som motståndare till Stockholmsskolan med uppfattningen att arbetslösheten var av klassisk typ och att sänkta arbetslöner var rätt medicin. Det är en alltför förenklad bild. Till stor del beror skillnaderna i slutsatser vad gäller åtgärder mot arbetslöshet på att de behandlar olika konjunkturlägen. I mycket var de båda liksom Stockholmsskolans ekonomer överens.

Arbetslöshetsutredningen

Arbetslöshetsutredningen tillsattes redan år 1927, alltså flera år före 1930-talets depression. Utgångspunkten var således inte 1930-talets massarbetslöshet utan den betydligt lägre arbetslöshet som kännetecknade andra hälften av 1920-talet.

Förslaget att tillsätta en utredning kom från 1926 års arbetslöshetsakkunniga, som utredde förslag om arbetslöshetsförsäkring och åtgärder för att bekämpa arbetslöshetens verkningar. De föreslog, vilket också regeringen accepterade, att utredningen skulle undersöka "arbetslöshetens karaktär och orsaker samt medlen för dess bekämpande" (ur Direktiv [1927]). En motivering för utredningen var att arbetslösheten trots goda konjunkturer fortfarande var högre än före första världskriget. Speciellt bekymrad var man över ungdomsarbetslösheten. (Se Sociala Meddelanden [1927].)

Eli Heckscher ingick bland 1926 års arbetslöshetsakkunniga. Enligt egen utsago var han drivande vid tillsättningen av utredningen: "Om någon särskild person närmast tagit initiativet till denna nya

kommitté, skulle det väl vara jag, och jag hoppas mycket av dess arbete." (Nationalekonomiska föreningens förhandlingar 1928, s 118.) En annan ekonom, Gösta Bagge, blev en av ledamöterna i Arbetslöshetsutredningen. Ordförande blev Gunnar Huss, generaldirektör i Socialstyrelsen. Bland övriga ledamöter kan nämnas Ernst Wigforss, då riksdagsman.

I direktiven hade något optimistiskt förutsatts att en första del om det aktuella arbetslöshetsläget skulle komma redan under 1927. Det första betänkandet kom emellertid att dröja längre än så. Det kom 1931 och behandlade arbetslöshetens omfattning och sammansättning och också dess orsaker. I tre bilagor av Bagge [1931], Huss [1931] och Gustaf Åkerman [1931] behandlades olika aspekter på arbetslöshetens orsaker. Till Bagges bidrag som i stor utsträckning låg till grund för betänkandets analys skall vi återvända senare.

Betänkandet hade i viss mening förlorat sin aktualitet redan när det kom ut. Arbetsmarknadsläget hade drastiskt försämrats. Medan utredningen behandlade en arbetslöshet som kännetecknades av ett relativt gott konjunkturläge rörde den allmänna diskussionen en arbetslöshet av annan omfattning och karaktär. Depressionen hade nått Sverige. Utredningens första betänkande daterat den 11 juni 1931 utgick också från att Sverige hade en guldmyntfot med åtföljande begränsningar i handlingsutrymmet. Sverige lämnade emellertid guldmyntfoten den 27 september 1931 och den svenska valutan deprecierades kraftigt. De ekonomisk-politiska handlingsalternativen blev flera.²

I utredningens fortsatta arbete, som var inriktat på en analys av medel för att bekämpa arbetslösheten, blev utgångs-

² Lindahl [1934] framhåller detta i en för utredningen utarbetad promemoria om Myrdals [1934] bilaga till Arbetslöshetsutredningen.

punkten däremot 30-talets konjunkturproblem. Dag Hammarskjöld [1933], Alf Johansson [1934], Gunnar Myrdal [1934] och Bertil Ohlin [1934] behandlade i sina bilagor olika aspekter på konjunkturbildning och konjunkturpolitik. Utredningens andra huvudbetänkande kom först 1935 och var mer försiktigt hållet vad gäller analys och förslag än dessa bilagor. Den faktiska utvecklingen hade passerat också detta betänkande innan det publicerades. Såväl den allmänna diskussionen som den förda politiken hade blivit mer interventionistisk än betänkandets förslag.

Arbetslöshetsutredningens båda betänkanden kom ur fas med den ekonomiska utvecklingen och fick därmed inget direkt inflytande på den förda politiken. Att därmed avfärda utredningen som betydelselös vore felaktigt. Den drog in många ekonomer och politiker i tankar och studier om konjunkturförlopp och konjunkturpolitik. Detta påverkade i sin tur debatten i de konjunkturpolitiska frågorna.

Förutom de som SOU publicerade bilagorna till utredningen genomfördes många andra studier. Totalt finns 105 promemorior förtecknade för perioden 1927 till 1931. Även för utredningens senare år finns ett mindre antal promemorior. Vissa av dem är förstudier eller tidigare versioner av senare publicerade betänkanden medan andra har ett mera självständigt intresse.

Jag skall här kort beröra en av dessa opublicerade promemorior – en studie av Ernst Wigforss benämnd "Prisnivå, penningpolitik och arbetslöshet" daterad den 22 maj 1929.³ Den är av intresse då den visar hur tidigt man diskuterade idéer som senare kom att förbindas med Stockholmskolan. Studien består av en genomgång av den ekonomiska litteraturen om sambanden mellan inflation och arbetslöshet, men också av egna empiriska bearbetningar. Han jämför utvecklingen av arbetslösheten med den för inflationen

och förändringen av inflationstakten. Resultatet av hans undersökningar pekar på att den bästa anpassningen erhålls om arbetslöshetskurvan förskjuts så att den tidigareläggs ett kvartal jämfört med inflationskurvan, dvs ökad arbetslöshet är förenad med minskad (pris)inflation ett kvartal senare. "Början till en ändring i den industriella aktiviteten" skulle alltså inte komma via priserna (s 14). Prisändringarna får däremot en stor betydelse för den fortsatta utvecklingen.

"Vad den ekonomiska diskussionen under senare tid gjort allt mera klart, är den skillnad man får lov att göra mellan prissänkningars och prisstegringars verkan 'i längden' och under 'normala förhållanden' – vad nu än kan menas därmed – och deras verkan under en 'kris' eller en 'högkonjunktur'. Hela det vanliga prissänkingsresonemanget bygger ju på att varje ändring i 'jämviktsläget' sätter i rörelse krafter, som sträva att hejda ändringen och återställa jämvikten. Om ett pris stiger därför att tillgången inte längre svarar mot efterfrågan vid det gamla priset, så frambringar detta högre pris strax ett ökat utbud, varigenom priset bringas att sjunka tillbaka. Om priset faller under det gamla jämviktsläget, ökas efterfrågan och fallet upphör. Det är hela denna automatiska prismekanism, som under krisartade förhållanden sättes ur funktion. De fallande priserna locka inte fram den ökade efterfrågan. Tvärtom lockar priset till tron, att priserna skola bli annu lägre senare, och minskar efterfrågan ytterligare, varigenom priset skärpes. På utbudssidan uppstår verkningarna, som gå i samma riktning. I väntan på nytt prisfall produceras mindre. Arbetslösheten tilltar, arbetarnas inkomster minskar, konsumtionen minskar, priserna pressas ned ännu mera." (Wigforss [1929] s 20-21)

Wigforss ger en beskrivning av ett konjunkturförlopp där konjunktturnedgången startar med ökad arbetslöshet, som om störningen blir omfattande sätter

³ Wigforss skrev tre promemorior för Arbetslöshetsutredningen. De trycktes inte och har så vitt jag har kunnat finna inte uppmärksamats. Landgren [1960] och Steiger [1971] tar inte upp dem.

i gång en kumulativ process. Med en sådan modell för konjunkturförloppet kan lönesänkningar inte vara ett verksamt medel. Det är med Wigforss analys av konjunkturförloppet lätt att förstå att han snabbt kunde sätta sig in i och stödj sig på Stockholmsskolans och Keynes arbeten.

Bagges bidrag till Arbetslöshetsutredningen

Om Wigforss är den ledamot av Arbetslöshetsutredningen som ligger närmast Stockholmsskolan, står Bagge för en mer traditionell analys av arbetslöshetsproblematiken. Gösta Bagge var en av få svenska ekonomer som före Arbetslöshetsutredningen hade behandlat arbetsmarknadsekonomiska frågor. Hans doktorsavhandling, *Arbetslönens reglering genom sammanslutningar* [1917] behandlade verkningar på bl a sysselsättning, rörlighet och arbetslöshet av att löner bestäms via kollektivavtal. Till skillnad från övriga ekonomers bidrag till Arbetslöshetsutredningen behandlar han också explicit arbetsmarknadens funktionssätt.⁴

Bagges huvudsakliga bidrag till utredningen är *Orsaker till arbetslöshet* [1931], men hans inflytande gör sig också gällande i utredningens båda betänkanden. Se Landgren [1960] s 106 och Lindahl [1935]. Det är dock svårt att fastställa hur mycket av betänkandena som kan tillskrivas Gösta Bagge jämfört med t ex utredningens sekreterare Dag Hammarskjöld.

Utmärkande för Bagges analys är hans klara inriktning på arbetsmarknadens funktionssätt, dvs på arbetskraftsefterfrågans och arbetskraftsutbudets bestämningsfaktorer och lönebildningen. Det är en styrka då arbetsmarknaden på så sätt blir mer realistiskt analyserad men samtidigt blir det partiella angreppssättet en svaghet då det gäller att förklara ett konjunkturförlopp. Det är emellertid viktigt att komma ihåg att utredningen tillsattes i

ett relativt gynnsamt konjunkturläge och att syftet var att analysera 1920-talets arbetslöshet.⁵ Det var en period då arbetslösheten var högre än under förkrigstiden men som inte kunde betecknas som en lågkonjunktur (bortsett från den korta depressionen i början av 1920-talet). I centrum stod den "permanenta arbetslösheten", den arbetslöshet som fanns kvar trots den goda konjunkturen.

Bagge utgår i sin analys från efterfråge- och utbudspriset på arbetskraft. Med en sådan utgångspunkt är det självklart att för hög lön alltid blir orsak till arbetslöshet.

"Det finns ej ett särskilt slag av arbetslöshet, där 'lönen är för hög' och andra, där detta icke är fallet. Lönen är alltid 'för hög' vid arbetslöshet i den meningen, att utbudspriset ligger över efterfrågepriset för en viss mängd arbetskraft. Detta är fallet vid samtliga olika 'slag av arbetslöshet'. Det är som sagt innebörden av all slags arbetslöshet, som sålunda i grund och botten har alldeles samma karaktär, ehuru än den ena, än den andra av de faktorer, som *tillsammans* bestämma skillnaden mellan utbudspris och efterfrågepris på arbetskraften, i olika lägen eller ur olika synpunkter kunna framstå såsom den dominerande eller företradesvis verksamma." (s 16)

Det innebär emellertid inte att lönehöjningar framkallar arbetslösheten eller att lönesänkningar är det bästa receptet mot arbetslöshet. Obalans mellan utbuds- och efterfrågepriser på arbetskraft uppkommer enligt Bagge främst genom förändringar av storleken och sammansättningen av efterfrågan och utbudet av arbetskraft. Dessa obalanser kan principellt försvinna på två sätt. I det första fallet sker en omedelbar anpassning av lönerna

⁴ Det är påfallande hur sparsamt Stockholmsskolans ekonomer under 1930-talet behandlade hur arbetsmarknaden fungerar.

⁵ Bagges undersökning publicerades 1931 men var i sina huvuddrag färdigställd redan 1928. Se Bagge [1928].

efter en störning så att utbud och efterfrågan överensstämmer på varje delarbetsmarknad. Ingen arbetslöshet uppkommer däremot löneskillnader. Dessa elimineras i sin tur av arbetskraftens rörlighet. I det andra fallet sker ingen omedelbar anpassning av lönerna. I stället uppkommer som resultat av störningarna arbetslöshet på vissa delarbetsmarknader och efterfrågeöverskott (lediga platser) på andra delarbetsmarknader. Arbetslösheten och de lediga platserna elimineras därefter genom arbetskraftens rörlighet. Bägge behandlar båda dessa sätt för hur obalanser på arbetsmarknaden kan försvinna.

Större delen av Bagges undersökning av arbetslöshetens orsaker ägnas en genomgång av varför arbetskraftsefterfrågan och arbetskraftsutbudet förändras. Andrad konsumtionsinriktning, teknisk utveckling, utvecklingen av övriga produktionsfaktorer, folkmängden, arbetstidslagstiftningen, förändringar av utrikeshandeln och den offentliga sektorn är några av de faktorer som behandlas. Deras inflytande dels på den totala arbetsmarknaden, dels på olika delmarknader diskuteras.

Dessa och andra störningar kombineras med trögheter vad gäller produktionsfaktorernas rörlighet och priser/löner leder till arbetslöshet.

"De praktiska arbetslöshetsproblemen, som i detta sammanhang äro i fråga, äro nämligen till sin natur 'permanent övergångsfenomen', d.v.s. de bero på förskjutningar och verkningar av förändringar i det ekonomiska livet, vilka ha en relativt kortvarig tillvaro men ständigt återupprepas i nya former. Så ar också fallet med de omständigheter, vilka medföra, att produktionsapparatens konstruktion, fördelningen av produktionsmedlen m.m., icke följa förändringarna i efterfrågan, varigenom efterfrågepriset på arbetskraft inom olika delområden icke ändras i samma takt som efterfrågan på produkterna och tjänsterna inom området i fråga. De äro av övergående natur men återupprepas alltså." (s 80)

Som framgår är Bagges arbetslöshetsteori en teori för struktur- och friktionsarbetslöshet. Den "permanent" arbetslöshetens omfattning bestäms därvid av störningarnas storlek, av produktionsfaktorernas rörlighet samt av lönernas rörlighet.

Om lönerna var fullt rörliga så att utbuds- och efterfrågepriserna för arbetskraft alltid överensstämde så skulle enligt Bagge ingen arbetslöshet förekomma. Resultatet skulle bli lönedifferenser som i sin tur skulle motverkas av geografisk och yrkesmässig rörlighet. Med trögrörliga löner (och Bagge menar att lönerna är trögrörliga såväl nedåt som uppåt)⁶ blir resultatet arbetslöshet men också överskotts-efterfrågan på andra håll. Arbetslösheten påverkar rörligheten och kan alltså ha en arbetskraftsomfördelande roll precis som löneskillnader.

Bagge analyserar också med anknytning till sin avhandling motiv för arbetarna och deras fackföreningar att hålla uppe lönerna. På arbetsmarknader med låg efterfrågeelasticitet (mindre än ett) ökar lönesumman vid en lönehöjning.⁷ Delmarknader som har olika efterfrågeelasticitet har också olika lönesummaximerande lönenivåer. Denna typ av löneskillnader kan leda till minskade incitament att flytta vid arbetslöshet. Incitamenten till flyttning försvinner inte när arbetslöshetsrisken är noll utan när förväntad inkomst är lika på delarbetsmarknader utan och med arbetslöshet. Löneskillnader kan uppväga arbetslöshetsskillnader. Regler för fördelning av arbeten är därvid avgörande för hur arbetslöshet påverkar flyttningsbenägenheten.⁸ En slumpmässig fördelning av arbeten och en

⁶Jämför med Johansson [1934, kapitel V], som har en utförlig diskussion av hur lönerna är mer trogroliga än priserna.

⁷Bagge utgår som senare Dunlop [1944] från att fackföreningarna söker maximera lönesumman.

⁸Jämför med Harris & Todaros [1970] modell.

fördelning efter senioritetsprincipen har helt olika effekter.

Bagges framställning är koncentrerad till den "permanenta" arbetslösheten. Det innebär att hans analys huvudsakligen kan ses som ett komplement och inte som ett alternativ till Stockholmskolas analys. Konjunkturarbetslösheten berör Bagge endast i förbigående. Han avvisar därvid olika underkonsumtionsteorier. Den troligaste orsaken till störningarna är enligt Bagge otillräckliga investeringar p g a brister i kreditväsendet.

"Det är via förskjutningar i kredit- och penningvasen, som plotsliga och håftiga ändringar i sparvolymen kunna sekundärt och tillfalligt orsaka arbetslöshet. Och en dylik brist på balans mellan sparande och investering uppkommer vanligen oberoende av förändringar i sparandevolymen." (Bagge [1931] s 53)

Bagge är mer oroad av ett alltför lågt sparande (och för lite investeringar) som ett problem på lite längre sikt. Ökad kapitalbildning är grunden för stigande löner och bristande kapitalbildning kan därför leda till att framtida lönekrav leder till arbetslöshet.

Bagge är påtagligt försiktig i att dra slutsatser från sin analys av arbetslöshetens orsaker. Det är kanske än mer påtagligt i Arbetslöshetsutredningens första betänkande. Man skjuter analysen framför sig till ett kommande betänkande. Arbetslöshetsutredningens första betänkande var förenligt med många teorier om arbetslöshetens uppkomst. Wigforss utarbetade visserligen ett längre särskilt yttrande⁹ men drog tillbaka detta och ersatte det med en "anteckning".

"Herr Wigforss har velat anteckna, att upplaggningen av orsaksproblemet i vissa hanseenden synts honom giva anledning till erinringar, som emellertid bättre kunna framföras, sedan kommittén i samband med diskussionen om åtgärder mot arbetslösheten ånyo och mera slutgiltigt upptagit orsaksfrågan till behandling." (Arbetslöshetsutredningens betänkande I s 504)

När Arbetslöshetsutredningens andra betänkande kom 1935 var Wigforss finansminister och därför inte längre medlem i Arbetslöshetsutredningen. Wigforss efterträdare, Frans Severin, fogade ett långt särskilt yttrande till utredningen i vilket han förespråkar en konjunkturstabiliserande omfördelning av statliga utgifter över konjunkturcykeln.

Även det andra betänkandet är försiktigt i sina slutsatser om orsaker och åtgärder mot arbetslöshet. Påtagligt är dock ett starkt betonande av lönernas roll inte som orsak till en konjunkturnedgång men som en broms på konjunkturuppgången. De mer långtgående slutsatserna om lönesänkningar som medel mot lågkonjunkturer kom i andra sammanhang och från andra personer. Se bl a diskussionerna i anslutning till Heckschers anföranden i Nationalekonomiska föreningens förhandlingar 1931 och 1933.¹⁰ De konjunkturstabiliserande finanspolitiska åtgärderna som utredningen föreslår inskränker sig huvudsakligen till budgetbalansvariationer betingade av variationer i de statliga inkomsterna över konjunkturcykeln.

Slutsatser

Arbetslöshetsutredningen knöt till sig många ekonomer både äldre och yngre. Det bidrog troligen till att så många svenska ekonomer kom att arbeta med konjunkturteori och stabiliseringspolitiska problem. Den låste inte heller utredarna till någon viss teoretisk referensram utan gav dem fria händer. Utredningens betänkanden blev försiktiga kompromisser men i bilagor och promemorior utnytt-

⁹Wigforss kritik var även i det längre särskilda yttrandet försiktigt hållen. En kortare version av detta yttrande publicerades som en osignerad kommentar i *Tiden* hösten 1931. Se Wigforss [1931] och [1931 a].

¹⁰Severin hänvisar till Myrdals [1934] bilaga till utredningen.

jades olika angreppssätt. De här redovisade arbetena av Bagge och Wigforss är en illustration till detta.

Utredningsväsendet var en smidig organisationsform som gjorde att många ekonomer samtidigt kunde arbeta med en viss fråga.¹¹ Universiteten var inte lika flexibla. Samtidigt kan det förhållandet att forskningen bedrevs inom en statlig utredning bidra till att förklara varför många av Stockholmsskolans ekonomer inte fortsatte att arbeta på området. De hade inga forskartjänster utan deras fortsatta verksamhet kom i stället främst att äga rum på andra (ofta mer administrativa) poster inom statsförvaltningen. Min slutsats är alltså att formen för forskningsorganisation – en offentlig utredning – både kan bidra till att förklara uppkomsten av Stockholmsskolan och att den inte kom att fortleva som en egen forsknings-tradition.

Referenser

- Arbetslöshetsutredningens betänkande I, *Arbetslöshetens omfattning, karaktär och orsaker*. SOU 1931:20.
- Arbetslöshetsutredningens betänkande II, *Åtgärder mot arbetslöshet*. SOU 1935:6.
- Bagge, G, [1917], *Arbetslöshetens reglering genom sammanslutningar*. Nordiska Bokhandeln, Stockholm.
- Bagge, G, [1928], "PM angående arbetslöshetsproblemet ur teoretiska synpunkter". Arbetslöshetsutredningens PM nr 60.
- Bagge, G, [1931], *Orsaker till arbetslöshet*. Bilaga 1 till Arbetslöshetsutredningens betänkande I, SOU 1931:21.
- Direktiv för arbetslöshetsutredningen, *Post och Inrikes Tidningar*, 12 mars 1927.
- Dunlop, J T, [1944], *Wage Determination under Trade Unions*. Macmillan, New York.
- Hammarskjöld, D, [1933], *Konjunkturspridningen*. En teoretisk och historisk undersökning. Bilaga 4 till Arbetslöshetsutredningens betänkanden, SOU 1933:29.
- Harris, J R & Todaro, M J, [1970], "Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis". *American Economic Review*, Vol 60, March.
- Heckscher, E, [1931], "Arbetslösheten och dess behandling". *Nationalekonomiska föreningens förhandlingar* (12 oktober 1931).
- Heckscher, E, [1933], "Arbetslöshetspolitiken". *Nationalekonomiska föreningens förhandlingar* (28 april 1933).
- Henriksson, RGH [1979], "Eli F Heckscher och svensk nationalekonomi". *Ekonomisk Debatt*, Årg 7, nr 8.
- Huss, G, [1931], *PM ang. arbetsmarknaden och de faktorer som bestämmer dess utveckling*. Bilaga 2 till Arbetslöshetsutredningens betänkande I, SOU 1931:21.
- Johansson, A, [1934], *Löneutvecklingen och arbetslösheten*. Bilaga 6 till Arbetslöshetsutredningens betänkande, SOU 1934:2.
- Landgren, K-G, [1957], *Economics in Modern Sweden*. Reference Department, Library of Congress, Washington.
- Landgren, K-G, [1960], *Den 'nya ekonomien' i Sverige*, J M Keynes, E Wigforss, B Ohlin och utvecklingen 1927-39. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Lindahl, E, [1934], PM angående "Gunnar Myrdal: finanspolitikens ekonomiska verkningar, bilaga 5 till Arbetslöshetsutredningens betänkanden, SOU 1934:1". Arbetslöshetsutredningen.
- Lindahl, E, [1935], "Arbetslöshet och finanspolitik". *Ekonomisk Tidskrift*, Vol 37, nr 1-2.
- Lundberg, E, [1953], *Konjunkturer och ekonomisk politik*. Konjunkturinstitutet & Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, Stockholm.
- Myrdal, G, [1934], *Finanspolitikens ekonomiska verkningar*. Bilaga 5 till Arbetslöshetsutredningens betänkanden, SOU 1934:1.
- Ohlin, B, [1934], *Penningpolitik, offentliga arbeten, subventioner och tullar som medel mot arbetslöshet*. Bilaga 7 till Arbetslöshetsutredningens betänkanden, SOU 1934:12.
- Sociala Meddelanden*, [1927], "Utredning om arbetslöshetens karaktär och orsaker", nr 3.
- Steiger, O, [1971], *Studien zur Entstehung der Neuen Wirtschaftslehre in Schweden*. Duncker & Humblot, Berlin.
- Wigforss, E, [1929], "Prisnivå, penningpolitik och arbetslöshet" (22 maj 1929). Arbetslöshetsutredningens PM nr 84.
- Wigforss, E, [1931], "Särskilt yttrande". Ej publicerat utkast till särskilt yttrande till Arbetslöshetsutredningen (riksarkivet).
- Wigforss, E, [1931 a], "En utredning om arbetslöshetens orsaker. Reflexioner till ett kommittébetänkande". *Tiden*, Vol 23, nr 8.
- Åkerman, G, [1931], *Om den industriella rationaliseringen och dess verkningar*. Bilaga 3 till Arbetslöshetsutredningens betänkande I, SOU 1931:42.

¹¹Ett bra exempel är Lindahls [1934] promemoria som utgör en kommentar och kritik av Myrdals [1934] bilaga till utredningen.